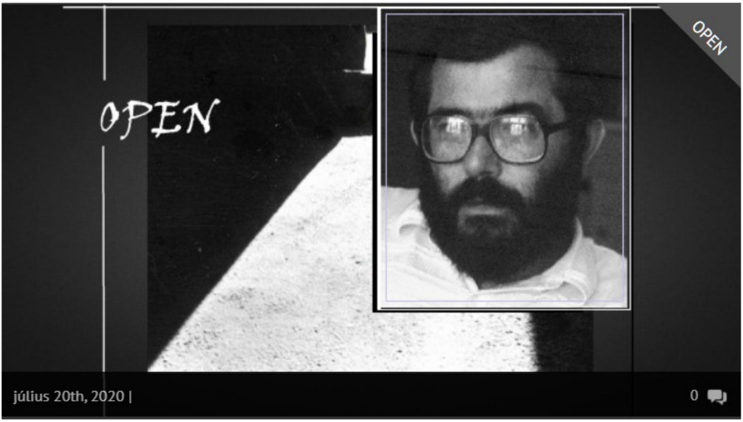

július 20th, 2020 | 0

OPEN 11. – Baka István

Móser Zoltán: Negyvennyolcas Baka vagyok én…

Táv irat: erkezemjulius25enszekszardrastophatudtokvarjatokstop

Baka István úgy tartozik Szekszárdhoz, mint Babits Mihály vagy Mészöly Miklós. Úgy, mint a Bartina, Bakta, Csatár, a Jobb- s a Balparászta, vagy a Séd. Szekszárdon született 1948. július 25-én, Szegeden végezte az egyetemet, itt élt és dolgozott – mindig is szegedi költőként

fogják számon tartani, mint Juhász Gyulát –, de Szekszárdon temették el. Ilia Mihály írta: „Képzelete a valóság és a kitalálás között mozgott. Szekszárd az elhagyott, de mindig vágyott szülőföld volt számára, ahogy Babitsnak és Mészöly Miklósnak is. De Baka kenyerét Szegeden tette le az Isten, itt kellett elfogyasztania. (Török hit, hogy az Isten valahol leteszi a kenyerünket, ott kell élnünk, amíg el nem fogy.)"

Gyerekkorában Bátán és Tamásiban éltek, itt kezdte el az általános iskolát. 1956 márciusában Szekszárdra költöztek, nyolcévesen írja első verseit. Középiskolai tanulmányait a szekszárdi Garay János Gimnázium orosz tagozatán végzi. 1966-ban érettségizik, 1967-ben megkezdi tanulmányait a szegedi József Attila Tudományegyetem (ma Szegedi Tudományegyetem) magyar–orosz szakán. Utolsó egyetemi tanévét (1971-1972) az előző évek rövidebb szovjetunióbeli építőtáborozásai után a leningrádi Zsdanov Egyetemen töltötte. „Itt elvegyült az orosz birodalom hétköznapjaiban, és életre szóló barátságot kötött a periférián tengődő, de lázas szellemi életet élő orosz intelligenciával, akik beavatták a szamizdat irodalom olvasásának misztériumába. Itt olvasott először Mandelstamot, Szosznorát, Brodszkijt. Rádöbbent magyarságára, Magyarország provincia-mivoltára. Ennek hatására kezdte magát nemzeti elkötelezettségű költőnek vallani, aki azokat a létélményeit fogalmazza meg, amelyek másokéival közösek.

Akkoriban kötelességének érezte, – mivel csak a költészet politizálhatott –, hogy verseiben adekvát történelmi szituációk és személyek felmutatásával példaértékű erkölcsi tartást képviseljen. Korai költészetében így születtek meg a szerepversek. (a Vörösmarty-versek, Petőfi, Dózsa, Döbling…)

Korai versei a sorsvállaló nemzeti költészet hagyományának mély átélését jelzik. „Költészettörténeti tanulmány tárgya lehet majd, hogy ez a tétován induló költő, aki a hatvanas években még az új baloldali utcába is betévedt, hogyan találta meg a maga tárgyát és hangját, mint lett Széchenyi István, Vörösmarty, Dózsa, Ady örököse, mindezek élő példák a maga kora számára is." Ezt is Ilia Mihály írta róla, aki elsőként, 1969 februárjában mutatta be a *Tiszatáj* folyóiratban. A pályakezdő kötetek *(Magdolna-zápor,* 1975, *Tűzbe vetett evangélium,* 1981) Vörösmarty, József Attila, Rilke és Lorca gyakorolt rá, s kezdetektől fogva szerette Pilinszkyt. Képekkel, műve nagy részében mesterien felépített metaforákkal és az általuk kirajzolódó látvánnyal érte el versei szuggesztivitását. Az egyéni hangja már ezekben a korai kötetekben is a megjelenik.

Végvári dal

Csend támadt – a feldúlt vidékről
a zivatar már elvonul,
s ágak ínyéről vicsorít ránk
esőcsepp-fogsorral az Úr.

Végigezüstlik a tócsán
a rettegés, szellő ha rebben.
Hőköl a ló… Továbbereszt vagy
szétszaggat bennünket az Isten?

A rongyos, megfakult mezőket
rólunk, Uram, letépheted –
Magyarország határait
ránk rajzolták a sebhelyek.

Annak oltalmazzuk, ki tőlünk
elhódította – legalább
kardunk élén csillogjon ez az
esőcsepp-gyöngysoros világ! (1975)

*

Együtt indult a pályája Nagy Gáspárral és Sziveri Jánossal, és mindhármójuk élete hasonlóan és elég korán zárult: nem tudták leküzdeni a gyilkos betegséget, a rákot.[1] Baka egyik barátja és méltatója, Darvasi László 10 évvel halála után így vallott egy szép visszaemlékezésében:

„Tíz év alatt újraépült Berlin. Tíz év alatt megírtak száz magyar regényt, négyszáz verseskötetet, tíz év alatt jó gyermekek nőttek fel rosszig, jaj, tíz év az mennyi is. Tíz év alatt mennyit nőttek a fák, mennyit nőtt, fogyott, élt ez az ország. És tíz év változásai a mennyországban, érkezett egy köpcös, szakállas, pipázó angyal, be kellett vezetni a szobájába a telefont – nem, az angyalmobil nem volt jó –, de ugyanazzal a számmal tárcsázza a Sátánt, mint Istent. (…) Baka úgy ment szembe a modernség különféle trendjeivel, aktuális hullámaival és bájos kordivatjaival, mint egy dühös és nagyon bölcs kisgyerek, aki fel nem foghatja, mire való az olyan dolgokkal kísérletezni, amelyek kitalálhatók ugyan, de nélkülözik a tehetség tündöklő keze nyomát, lelkének szenvedélyét, s inkább a ráció cinikus, bár izgalmasnak tetsző műveleteiben híznak. Baka kora – melyben ő végül kiteljesedett és országosan becsült íróvá vált – az úgynevezett klasszikus költői szerepek leépítésében és felmorzsolásában, teoretikus fellazításában lelte a kedvét.”

*

Baka István az1980-as években prózát is ír *(Szekszárdi mise,* 1984, *A kisfiú és a vámpírok,* 1988).A *Szekszárdi mise* egy nagyívű látomás, amelyben egy szekszárdi muzsikus, Séner János és a nagy Liszt Ferenc találkozását mondja el, szócsatájukban olyan létkérdés fedezhető föl, amely a magyarság 19. századi történelméhez kapcsolódik ugyan, időszerűségét a mai napig nem vesztette el.

Baka Istvánt személyesen is foglalkoztató kiindulópont annak a gyötrő kérdésnek a körbenjárása, hogy mi tesz naggyá egy alkotót?
"– Abbé úr, ha már szóba hozta, kérem, mondja meg nekem: az én sorsom valóban csak a csekélyebb tehetségem miatt alakult másként, mint az öné? S nem azért, mert én mindenekelőtt magyar voltam?" – kérdezi Séner János Liszttől. Elég-e a tehetség, vagy különleges körülmények is kellenek az érvényesüléshez? Lehet-e valaki próféta a saját hazájában, vagy külföldre kell mennie, hogy felnézzenek rá? Őszinte műveket kell írni, vagy nacionalizmusba oltott magyarkodással az ország önbecsapását kell szolgálni ahhoz, hogy művészként ki tudjunk emelkedni a sorból? – Ez mind-mind benne van Séner szenvedélyes monológjában.

A kisregény története a millennium idején játszódik. Modellje és főhőse Séner János, az amatőr vidéki zenész, Szekszárd városának nyugalmazott templomi karnagya, aki Liszttel szinte egy napon, és ugyanúgy egy német gazdatiszt fiaként született, és aki a reformkorban lelkes magyarrá lett. Ő az, aki a „fenséges Liszttel párhuzamos pályán induló életében inkább volt kész a Kiválasztott szolgálatára való elrendelést látni, mintsem hogy az Úr gúnykacaját kelljen kihallania belőle, ki őt – bár silány sorsra szánta – a nagyság benne is meglévő, de másban megvalósuló jeleivel kicsúfolta volna".

Igaz, hogy Liszt Ferenc régen, Szekszárdon jártában figyelemre sem méltatta az ablaka alatt éjjelizenét adó dalárda rajongó karnagyát, Séner azonban idővel mégis megkapja a sorstól élete nagy lehetőségét.
„Provinciális magányából egy különös levél hívja Sénert az Ezredév megünneplésére készülő székesfővárosba. Ez a levél, amely egész létében fölkavarja, annak reménységével kecsegtet, hogy egy poros kottahalmazban Liszt Ferenc *Szekszárdi misé*jének eltűnt, eredeti partitúrája rejtőzik. A csalódás porig sújtja, majd újdonsült ismerősével megtekinti az ezredévi kiállításokat. Az ismerős, aki a ballon captif kosarában felviszi őt a magasba, hogy Budapest panorámájával elkápráztassa, természetesen maga a Sátán.

A pokolbéli viharban aztán Séner eszméletét veszti, lelke azonban körbejár, miközben régi látomásai beteljesednek. A Szekszárdhoz közeledő éjszakai hajón maga Liszt Ferenc fogadja, aki halála tizedik évfordulóján föltámadt, hogy elégtételt adjon Sénernek élete kiúttalanságáért: hazatérve, a szekszárdi templomban, az éjféli misén Séner János vezényli majd a *Messe Sexardique*-ot, a Mester orgonakísérete mellett.

Hajnalban senki sem érti, hogyan került Séner a bezárt templomba, arcán a boldog halottak üdvözült mosolyával, hóna alatt divatjamúlt nótaköltők profán szerzeményeivel."[2]

*

Minden irodalmár és emlékező megemlíti, hogy Baka már fiatalon szerepeket játszott: „mások nevében énekelt, suttogott és zsörtölődött, volt ő Háry János és Yorick, s volt ő Liszt Ferenc, mint később a szörnyű kínokkal sújtott Philoktétész. Dühében megcsinálta azt, amivel a kor gyakorta csak igazi tét nélkül, játszi módon kacérkodott, ő is megosztotta magát. Másik embert teremtett, aki szintén ő volt, így született meg az orosz Sztyepan Pehotnij, az *orosz Baka*.”

Un. szerepjátszó verset Petőfi is írt, elég sokat. Ezek népdalszerűek voltak: kedélyes, humoros, kissé ironikus hangú versek. Horváth János szerint ezen nem is lehet csodálkozni, hisz „egész hajlama gyökerében humoros ösztön, akkor is, ha magát idomítja valamely korhely, borívó költőtípussá, de akkor is, ha idegen embertípusok szerepébe éli bele magát. [3]

Baka szerepversei, amelyekben alteregókat mutatott föl maga helyett, vagy Borsodi L. László 2017-ben megjelent monográfiájának címét felhasználva ezek a *maszkos*[4] *és szerepjátékos versek, egészen mások: súlyosak, mert a nehezen viselt, vagy az elviselhetetlen életről szólnak, mint a Döbling, vagy a Tél Alsósztregován, vagy a tragikus Háry János versek.*

„Amikor írtam – mondta a *Döbling*ről –, Széchenyinek éreztem magam, de mindig annak képzelem magam, akiről írok. Ha a történelmi alak világába belehelyezkedem, akkor tudom a legjobban kifejezni magam. Nem véletlen, hogy történelmi alakokról szóló verset – csak egyes szám első személyben írok. Mert nem őt, hanem rajta keresztül magamat próbálom megfogalmazni. Akkor vagyok a legszemélyesebb, amikor álarcot veszek fel.”[5]

Háry János búcsúpohara

Ki császárokkal paroláztam és
A világ végén lógattam le lábom
Most engem lóbál fejjel lefelé
A Nixtől prüsszentésnyire halálom

A Hajnalcsillag csákómon a gomb
Ragyog fölöttem kőporral sikálva
Hej bolhaként elugráló napok
Viszket az egész Mindenség-kaszárnya

A virradatot véresre vakartam
Az én sebemből fröccsent fény az égre
Negyvenhat évem priccsén kitakarva
Fekszem s a kürtök riadójelére

Várok s vezényszavakra nyergelj! lóra!
Fölébred újra álmából a század
Kardot ragad s a menny Napóleonja
Megfut előlünk nyakában lába

Mint aranyórát elveszti a Holdat
Mint aranytallér elgurul a Nap
S megtorpannak a csontlovak s a holtak
Csillagkép-csatarendbe állanak

S feltündököl akár egy generális
Rendjellel tűzdelt zubbonya az ég
Fogd obsitod vitéz Joannes Háry
Időd kitelt meséidből elég

Ki császárokkal paroláztam és
A világ végén lógattam le lábom
Meglóbál most és fejjel lefelé
A Nixbe ejt le prüsszentő halálom (1994)

Ezt a verset akkor írta, amikor már tudta, hogy nagyon beteg. Sokan leírták, hogy ezekben a szomorú, de reménykedő években vált igazán nagy költővé. Ez valójában úgy igaz, hogy egyenletesen és fokozatosan vált nagy költővé! Tulajdonképpen az *Ady Endre vonatán* című ciklustól kezdve (ld. *Tájkép fohásszal* kötet), kb. 1980-tól minden verse nagy vers, s hol volt még ekkor a halál gondolata! A volt tanára és élete végéig barátja, Ilja Mihály szerint Baka Istvánnak a magyar költészet első tízes csapatában van a helye! Olyan lezárt és teljes életművet hagyott hátra, amely a népitől a tárgyiasig a magyar költészet csaknem minden fontosabb irányát ötvözte.[6]

*

Baka létélményének egyik legszilárdabb eleme az a fölismerés, hogy a mindennapi és a történelmi idő nem egyéb állandó körforgásnál. A Baka-versekben oly gyakori isten-motívum szerepe is ebben az összefüggésben világosodik meg. A versbeli Isten – olvasható a költő egyik nyilatkozatában – „azoknak az irracionális erőknek összessége, melyek életünket és a történelmet irányítják. Isten ezért a végzetnek, az irracionalitásnak a jelképe, olyan erőké, melyekkel szemben az egyénnek reménytelen szembeszállnia." Alig van verse Bakának, amelyikben ne ezzel a sorsot kijelölő Istennel vitatkozna. Az Istennel viaskodó nagy magyar költészet sorába tartozik Baka István életműve is.

Zsoltár

Nem kértelek s nem kérnélek ma sem
Oly félszeg voltam véled Istenem
Csak vártam míg aktáid tologattad
Hogy föltekints és észre végy de nem

A hold már kráterek pecsétnyomával
Úgy teli lett hogy rá se férne több
S te stempliztél tovább én meg feszengtem
Hajbókoló klienseid között

Nem hittem volna hogy külön beadványt
Nyújtok be végül mégis arra kérlek
Bocsásd meg nékem hogy sokat szerettem
S erényemnél többet nyomott a vétek

Egy-két paragrafust megszegtem én a
Tízből alpontokról nem is beszélve
Tudom hogy nem te én magam sodortam
Magam halálos bűnbe és veszélybe

Nem kérek tőled szívesen hiszen
Tudod hogy nem szeretlek Istenem
Hagyj élni akkor tán meg is szeretlek
S hagyj élni engem akkor is ha nem

Egek bürokratája egy pecséttel
Aláírással még megmentenél
Átkoztalak de most megáldanálak
Mint ahogy áld vagy átkoz mind ki él (1994)

*

Baka legszemélyesebb versei közé tartozik a Sztyepan Pehotnij verses füzete. A szerző kitalál magának – a nevét is oroszra fordítva – egy orosz szamizdat költőt, megírja helyette az életművét. Hogy az illúzió tökéletes legyen, még az orosz címeket is megadja. Mindez természetesen aligha lehetett volna sikeres az orosz irodalom (ideértve ennek illegalitásba kényszerült részét) ismerete nélkül. Baka hatalmas fordítói életművet hagyott hátra, s ennek a munkálkodásnak több mint kétharmada orosz átköltés Puskintól a kortársakig.[7]

„Amikor kiadásra készítettük elő Baka István műfordításait az orosz költészetből, megdöbbenve tapasztaltam, hogy a két kötet terjedelme mintegy ezer oldalt tesz ki – írja Szőke Katalin, aki ebben a munkában a legfőbb segítője volt a költőnek. – Annak ellenére, hogy már Pista életében ismertem összes fordítását, mivel többnyire megkért, hogy nyelvi megfelelés szempontjából ellenőrizzem őket, illetve közösen beszéltük meg a problémás helyeket, nem gondoltam volna, hogy ennyire gazdag a fordítói életműve. Így egyben látva azonban műfordításait, nyugodtan ki lehet jelenteni, hogy Rab Zsuzsán kívül, a XX. századi magyar irodalomban Baka István fordította le a legtöbb orosz verset. Műfordításai az orosz költészetből terjedelemben verseinek pontosan a dupláját teszik ki. Az anyag irodalomtörténeti skálája szintén széles, Puskintól a mai orosz líráig, Olga Szedakova költészetéig terjed.

Ha műfordítás-felfogását vizsgáljuk, a magyar költők közül talán Kosztolányi állt hozzá a legközelebb. Ő is vallotta, hogy a műfordítás olyan szöveg, ami »hamis, de mégis igaz«, vagyis ahogy Kosztolányi bővebben kifejtette ezt a gondolatot: »A műfordítás művészi munka, kompromisszumok sorozata, sok kompromisszum legügyesebb megoldása – ha úgy tetszik, zseniális csalás«. Baka figyelme is, Kosztolányiéhoz hasonlóan elsősorban a két kultúra, a két szöveg közötti dialógusra irányult; ő ezt a párbeszédet azonban saját verseiben még megtetézte azzal, hogy magát a költő és műfordító közötti szövevényes viszonyt misztifikáció tárgyává tette a Sztyepan Pehotnij-ciklus verseiben.”[8]

Raszkolnyikov éjszakái
Ночи Раскольникова

Már elmerült az alkonyat
A csatornák piszkos vizében,
Pétervárt a sugárutak
Kötéllel verik a sötétben.

Az éjszaka, csillagait
Vonszolva, mintha lánca volna,
Előbotorkál, s én a csörgő
Lombokat hallgatom szorongva.

A hold Pugacsov koponyája,
Repedt vigyorgás odafenn,
A mélyben bőgés, kocsmalárma,
Baltaként rándul meg szivem.

Vak koldus a bérház sötétje,
Nyújtja az udvar tenyerét,
Fölötte csillagok kelése
Fakad. Mert koldusarc az ég.

*

November 7-ét, az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalmat (miért októberi a novemberi?) 1989 előtt mindenhol meg kellett ünnepelni. Én tanárként dolgoztam egy budai kollégiumban, és tudtam, ha keresek megfelelő orosz verseket, zenét hozzá, akkor ez talán szégyen nélkül vállalható. Annál is inkább, mert ennek fejében március 15-én is rendezhettünk ünnepséget, amikor ezt valósággal tiltották. (A diákok partnerek voltak, és ez fontos.)

Közben elmúlt tíz-húsz-harminc, talán negyven év is, és én Szentpétervárott ott állok az Auróra cirkáló előtt, és elnevetem magam. Mert eszembe jut a bonyhádi gimnázium ünnepsége – azt hiszem A 7-es szoba volt a címe –, és ebben a gyerekes, egyfelvonásos színműben mi lázítottuk fel a Putyilov traktorgyár munkásait, és hívtuk a Téli Palota ostromára! Azért nevettem, mert kísérőnktől megtudtam, semmi sem úgy történt: nem azon a napon volt, hanem egy nappal *korábban, az ostromban senki sem halt meg, és az ostromló katonák nők voltak!*

Ezt el kell mondanom Baka István verse előtt, aki ösztöndíjasként töltött hosszabb időt ebben a híres és szép városban, és megverselte ezt az eseményt. De hogyan? Az apropó, az ihlető az volt, hogy 1917. október 25-én (november 7-én) este F. I. Saljapin Fülöp király szerepét énekelte egy pétervári magánszínházban, miközben megkezdődött a Téli Palota ostroma. Az előadást nem tudták befejezni; a művész az egymásra lövöldöző vörös- és fehérgárdisták elől bujkálva menekült hazáig.

Előadás után
После спектакля

Mint Saljapin a Don Carlos után
Úgy lopakodtam haza tegnap este
Bár nem dörögtek ágyúk és talán
Célgömb se kószált tarkómat keresve

Mégis szorongtam s úgy gyötört a bú
Hogy én is az Escorialba[9] vágytam
Bár nem vagyok Fülöp s a savanyú
Erzsébettel sem osztanám meg ágyam

Talán szuronyt szegezve lenne jó
Rohanni basszus-hangú ágyuszóra?
Inkább Fülöp s az inkvizíció
Mint Posa márki uljanovi póza

Saljapin aznap mint atya s király
Don Carlosszal leszámolt volna végleg
De közbeszólt egy véresebb viszály
Mit ő nem értett és ma más sem ért meg

Félbeszakadt az az előadás
Az utcák operája hangosabb volt
Így hát ki nyerte meg ma is vitás
Apák s fiúk között a régi harcot

Hogy így esett ne vádold Saljapint
Ágyúk a basszusánál öblösebbek
Lelépett hát a színpadról s a kínt
Azok folytatták kiktől jött az ötlet (stb.)

*

„Költészetére legnagyobb hatást műfordító munkája mellett a komolyzene gyakorolta. Verseinek szonátaformája – saját megfogalmazása szerint – zenei hatásra alakult ki. Kedves zeneszerzői többek között Bach, Haydn, Mozart, Liszt (főleg az öregkori zongoradarabjai..), Mahler, Sosztakovics, De Falla voltak.” (Baka Tünde)[10] Verskultúrája mögött ott munkált Baka nagy zenei ismerete is. „Akárhol is írt, olvasott, meditált, de még baráti beszélgetés közben is, a zene szólt mellette. Szomorúan szép jelenet volt, haldoklásában is erre a zenére, kedves zeneszerzőire reflektált utoljára. Mahlernek aligha volt különb értője és hódolója nála. Mahler magyar költői visszhangja nála a leggazdagabb.” [11] Egyik vallomását idézem: „csak néhány korai művét játszották nálunk, ezért az »igazi« Mahlerrel viszonylag későn – 1976-ban – ismerkedtem meg. Szokol rádiómról egy primitív orsós magnóra vettem fel – merő kíváncsiságból – a III. szimfónia első tételét. Visszajátszva ugyanúgy hangzott, mintha szappanosdoboz-zörgést vécécsésze-zubogással próbálnánk visszaadni, amit viszont sikerült kihallanom ebből a hörgésből-vartyogásból, még így is lenyűgöző volt – a nagy Pán vonult be, komor-fenséges fanfároktól kísérve a nyári természetbe, nem is a mitológia, hanem az ösztönvilág legmélyéről emelkedve a fény felé – a »lenti« és a »fenti« világ ilyen megrendítően természetes összekapcsolásával addig csak Rilke költészetében találkoztam – milyen kár, hogy sihederként, amikor egy zöldfedelű Rilke-kötet volt a bibliám, nem hallgathattam ezt a zenét: mennyivel többet értettem volna a versekből is!

Másnap rohantam a lemezboltba, és nagy örömmel találtam meg – igaz, sercegő szovjet lemezen – a Harmadikat, s aztán hetekig hallgattam, nem szűnő elragadtatással. (…) A IV. és a IX. szimfónia, majd – a beszerzés sorrendjében – az V. következett (ennek Gyászindulóját versbe is »átírtam«), s lassan az összes – némelyik egymást követően több lemezen is – ennek az volt az oka, hogy akkoriban még kristálytűs, »hagyományos« lemezjátszóm volt, s ezért a gyakrabban hallgatott, elkoptatott lemezeket időnként ki kellett selejteznem. Jó öt évig éltem vadházasságban a Mahler-szimfóniákkal.”[12]

Trauermarsch

Gustav Mahler emlékének

Tratatatam, tratatatam, tratatatam…
A messzeségből trombiták
réztücsökcirpelése száll,
elönti a Birodalom
réteit a trombita-csiganyál.
Tratatatam, tratatatam, tratatatam…
Közeledik a gyászmenet,
gyászfátyol-napfogyatkozás
a hölgyek arcán s rettenet,
de gyászölükben izgalom:
nyirkosodnak a gyászbugyik,
s jönnek a gyászfrakkos urak,
éjből a frakk – a csillagok
óraláncán fityeg a hold,
és gyászos nemiszervük combjuk
között lélekharangozik.
Tratatatam, tratatatam, tratatatam…
Az élen gyászkancán üget
a tábornok, mindkét fülében

vatta – ha villám csattog is,
csak annyit hall belőle, mintha
csészén ezüstkanál kocogna,
plomba a tábornok fogában:
sziklába töltött ekrazit,
gyászzsebében a pakli kártya,
s azt látja, ha álmodozik:
a kártyalapok figurái
egymásnak lábbal fektetett,
véres katonatetemek.
Tratatatam, tratatatam, tratatatam…
Közeledik a gyászmenet,
huszárok mentéjén a sújtás
kanyarog, mint drótakadályok,
vonulnak a sötét mezőn,
cselédszoba-Birodalomban,
a szénaboglyák – kiscselédek
befülledt dunyhái között.
Tratatatam, tratatatam, tratatatam…
Trombita harsan – réztücsök,
közeledik a gyászmenet,
rulettgolyó-hold körbefutja
az eget, csillagzsetonok
gyűlnek az Isten asztalára,
a gyászhintó lassúdan úszik,
bakján a Sarkcsillag a lámpa,
vonul a gyász-Göncölszekér,
a tavak ablakát betörve
vízmélyig gomolyog az éj.
Tratatatam, tratatatam, tratatatam…
Közeledik a gyászmenet,
a réztücsökciripelésben
nyikorognak gyászkerekek,
s mint körfűrész, forog a hold,
csillagon – görcsön – felsikolt,
hasad a deszka-éj, az ében,
szekercecsattogás – ki épít
ravatalt vagy vesztőhelyet?
Trombita-csiganyálas rétek,
közeledik a gyászmenet,
gyászkancáján üget az élen
a tábornok, a hölgyek arcán
gyászfátyol-napfogyatkozás,
huszárok mentéjén a sújtás
szögesdrót, zúzmaralepett,
trombita harsan – réztücsök,
gyászarkangyal suhog az éjben,
lebeg a gyászolók fölött,
óceánjáró-nyelv ütődik

fogsora jéghegyeibe,
állnak cselédlány-dunyha boglyák
trombita-csiganyálezüstben,
rulettgolyó-hold fut az égen,
csillagzsetonok halmait
söpri maga elé az Isten,
és réztücsökciripelésben
– bakján a Sarkcsillag a lámpa –
úszik a gyász-Göncölszekér.
A tavak ablakát betörve,
mint szétdurrant pezsgőspalack,
vízmélyig gomolyog az éj.

„1976-ban fedezte fel magának Gustav Mahler zenéjét – olvasható életrajzásban. – Ennek hatására írta meg egy évvel később a *Trauermarsch* című hosszúverset, amely Vörös István szavaival szólva *»az első nagy fajsúlyú darab az életműben, és az egyik első a zenei ihletésű versek közül is.«*Az élmény a nagy formátumú zeneművek képére formálja a verset. Hömpölygése elmossa a gondosan csiszolt miniatűr formákat: itt már nincs állókép, nincs versszakokra töredezettség. Egyetlen lélegzetvételre kibukó, mégis szigorúan megkomponált, hatalmas szimfóniát hallunk, látunk, érzékelünk – versben elbeszélve. Az apokaliptikus látomás pátoszának féken tartására megjelenik az irónia és a groteszk.

A változás magyarázata az lehet, hogy a versbeli mozgás és/vagy a kitörni készülő belső szenvedély szétfeszíti a mű korábban még szigorúan zárt, ötvös vésővel megmunkált kereteit. Ez az idő akkor jött el, amikor a felnőtt költő már nem műveltségélmények hatására írt, hanem voltak saját, főként társadalmi-közéleti eredetű, felkavaró tapasztalatai.

Baka István szenvedélyes költő és szenvedélyes ember volt, erős igazságérzettel és mások iránti együttérzéssel. Minden sorát mélyen megélte.” (Baka Tünde)

*

Mit is hagyott ránk Baka István? Verseket, drámákat, regényeket – könyveket, mondatokat, szavakat! Ahogy ő ezt testamentumként meg is fogalmazta, érezvén a közelgő halálát:

Csak a szavak

Csak a szavak már nem maradt más
csak a szavak csak a szavak
a tó szavában úszom én hol
a hínár mondata tapad

testemre és a mélybe húzna

de hát az is csak szó a mély
nevezz meg és a név a szó majd
kiszabadulva partot ér

csak a szavak már nem maradt más
nem táplál a kenyér s a bor
lélek vagyok ki test-koloncát
hurcolva folyton megbotol

a semmi és a lét közötti
küszöbben bár ez a küszöb
szó maga is csak és riadtan
tévelygek a szavak között

jó volna lenni még talán de
mit is tegyek ha nem lehet
a szótáradba írj be s néha
lapozz föl engem és leszek *(1994)*

*

Befejezésként és feladatként egy játékot javaslok. (Baka-játékot?!) Az egyik verséből a kezdő strófát ide másolom, de annak az angol műfordítását. Mivel ma már minden diák tanul angolul, legyen ez a feladat, hogy ezt visszafordítja magyarra, hogy ezután (de csak azután!) megnézze az interneten, hogy milyen ez eredetiben. A címe: *Testamentum*

Do not consign me to the soggy plains
Of Petersburg when I shall pass away.
Find something milder for my cold remains. –
Here everything is mercilessly grey.

---

[1] Baka 1995-ben, 47 éves, Sziveri János, aki 1954-ben született a Vajdaságban, 36 éves korában, 1990-ben halt meg. Az 1949-ben született Nagy Gáspár 58 éves volt, amikor meghalt.

[2] In Csapody Miklós: Késői ünnep. Tanulmányok és kritikák. Baka István emlékére. Budapest, 2008, Korona Kiadó. 36.

[3] Csak néhányat említek az ismertebbek közül: Szeget szeggel, Megy a juhász a szamáron…, Befordúltam a

konyhára…stb

[4] „Akkor vagyok a legszemélyesebb, amikor álarcot veszek föl." (Baka István)

[5] „Baka költészetének a létmódját a szerepjátszás adja." (Borsodi L. László)

[6] Az érett, nagy kötetek: Égtájak célkeresztjén, 1990, Farkasok órája, 1992, Sztyepan Pehotnij testamentuma, 1994, November angyalához, 1995, Tájkép fohásszal. Versek 1969–1995, 1996.

[7] Olasz Sándor: Szeged története 5. 1945–1990. Csongrád Megyei Levéltár. 2010.

[8] Szőke Katalin: Baka István műfordításai. In Tiszatáj, 2008. július, 51-55.

[9] A világ egyik legnagyobb késői reneszánsz épülete, a Madridtól 45 kilométerre található Escorial kolostorpalota. Miután II. Fülöp spanyol király 1557. augusztus 10-én, Szent Lőrinc napján, a Saint-Quentin csatában győzelmet aratott II. Henrik francia uralkodó csapatai felett, megesküdött, hogy a szent tiszteletére kolostort emeltet. A spanyol király asztrológusai El Escorial vidékét találták a legalkalmasabbnak a nagy terv megvalósítására.

[10] http://www.baka.hu/bovebb-eletrajz

[11] Füzi László: A költő titkai. In http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/exhib/baka/fuzi.html

[12] Délmagyarország, 1991. október 12. In Baka István AZ IDŐ TÉRKÉPJELEI c. kötetben.

Illusztráció: OPEN (Móser Zoltán rovata)